

DE GALICIA, ESPAÑA E MÁIS ALÁ **Historia da Educación. Novas de Galicia**

No período bienal 2014-2015 son numerosas as actividades relacionadas coa historia da educación en Galicia, alén da presentación de catro teses de doutoramento, libros, capítulos de libros e a anotación de variados artigos publicados en relación cos estudos de historia da educación. Se nos referimos a un dos programas que goza de actualidade como é o da recuperación e estudo do patrimonio histórico-educativo hai que mencionar que o Museo Pedagóxico de Galicia celebrou en 2014 a súa primeira década de existencia e actividades, deixando constancia diso nun libro balance. A Fundación Ricardo Pérez y Verdes inaugurou en Ponteceso (A Coruña) o chamado Museo etno-lúdico de Galicia. O Museo de Pontevedra, tamén no curso de 2014, tivo aberta unha notable exposición sobre un século de historia do xoguete español (1880-1980).

Se falamos de celebracións conmemorativas hai que salientar a realización de distintas exposicións: na Cidade da Cultura sobre a obra escrita do Padre Feixóo con ocasión dos 250 anos do seu pasamento; celebráronse os 150 anos da creación do Colexio Rexional de Xordomudos e Cegos de Galicia (1864), coa súa primeira instalación en San Domingos de Bonaval, onde estaba tamén a escola primaria de San Domingos, onde estaría logo o Hospicio de Santiago e onde hoxe temos o Museo do Pobo Galego. Con ocasión do 90 aniversario da morte de Xoán V. Viqueira, no cemiterio de Ouces fíxose un acto na súa honra, quedando memoria nun fermoso busto de pedra sobre esta figura nosa. Neste 2015 celebrouse tamén o centenario das Esco-

las Labaca da Coruña, co seu tan singular edificio modernista. E no pasado mes de Setembro a Asociación de Antigos Alumnos da Universidade de Santiago celebrou un acto, coa intervención do profesor Uxío Otero, en recordo do centenario da morte de Giner de los Rios, deixando tamén inaugurada unha placa no que fora Hotel Suízo de Santiago, que recorda o paso de Giner por esta cidade.

Diversos foron os actos con resonancia histórico-educativa celebrados neste tempo: presentacións públicas de textos como a reedición dese texto singular que foi Pedro Petouto. Memorias dun mestre subversivo (Xerais, 2014), a de Colegios, Cátedras y Escuelas de Miriam Varela, que deita luz sobre a historia educativa viguesa decimonónica, ou a das revistas da USC Innovación Educativa (nº 20, 2014), con dous artigos que recorren distintos aspectos da historia da escola rural en Galicia, así como das dinámicas reivindicativas sostidas a partir dos pasados anos setenta arredor da cuestión, e a de Murguía. Revista Galega de Historia, que en 2013 editou un número dobre todo el dedicado a estudos sobre a nosa historia educativa¹; a celebración da exposición pública “25 anos da Universidade da Coruña” comisariada polo profesor Narciso de Gabriel; a presentación do documental elaborado por José A. Sacido Unitarias. Historia dun mestre galego, 1961-1996; a realización dun programa de intervencións no vello colexio dos xesuítas de Camposancos (A Guarda), en parte con asuntos de historia da educación, coordinado polo profesor Xosé M.

¹ Con traballos elaborados por Cid Fernández, Narciso de Gabriel, Xosé M. Malheiro, Aurora Marco, Martínez-Risco Daviña, Prado Gómez, Rey Castelao, Romero Masiá, Somoza Cayado e Vázquez Ramil.

Malheiro; ou a edición da revista singular *Aprender no rural en Barreiros* (Lugo), coa recuperación de dous textos escritos por mestres da zona no tempo da II República, e por fin cabe salienta a celebración dun homenaxe dos vellos seminaristas ao Seminario de Mondoñedo, institución formativa fundada no 1583, que cerrou as súas portas no 2013; un libro (*Seminario de Mondoñedo, 1565-2013. Centro de formación e de promoción cultural*, unha Web que recolle unha mancha de testemuños e memorias (www.seminariomondonedo.com) e unha xornada de celebración.

Resaltar tamén a homenaxe á profesora normalista Ernestina Otero, o 30 de abril de 2014, no Instituto de Pontevedra, organizado polo Concello, seguido das II Xornadas Mulleres na Historia, na que interviron entre outros Xosé Manuel Cid, Anxo Porto, Raquel Vázquez, Pepe Álvarez Castro e Manuel Puga. En xuño de 2014, o Concello de Amoeiro homenaxeou ás vítimas do 36 no Concello, entre eles o mestre Rafael Alonso, paseado na estrada de Ourense a Trives. A Fundación Lois Peña Novo e diversos Concellos de Ourense e Norte de Portugal puxeron en marcha os Vieiros da Memoria, para dar a coñecer a figura do mestre e activista político Luís Soto e celebrar actos de reivindicación da súa memoria. Unha rúa en Celanova, un centro cultural en Ramirás, placas en Tourém, Lovios, Muiños e Ourense, son algunhas das iniciativas que reivindicán a memoria do mestre, que en Gargamala (Mondariz) tivo a última escola en 1936. Logo, viría o exilio mexicano, onde continuou a ser un dos líderes da FETE.

Cabe igualmente anotar a serie de artigos dominicais que o profesor Xosé A. Fraga, director do "Album da Ciencia" do

Consello da Cultura Galega vén publicando no xornal *La Opinión da Coruña*, ofrecendo frecuentes páxinas relacionadas coa historia educativa de Galicia.

Publicacións de historia educativa de autoría galega

a) Teses de doutoramento defendidas nas Universidades de Galicia

Antas Ramos, J. L. (2014). *O proceso de construción dunha disciplina escolar no Instituto de Santiago e na cidade de Compostela: da Ximnástica á Educación Física (1893-1936)*. Universidade de Santiago, Santiago de Compostela. Dir. Eugenio Otero Urtaza.

Monteiro, A. J. (2015). *O ensino básico entre a tradición e o liberalismo. Imprensa periódica e discursos educativos. Do Vintismo á Regeneração portuguesa (1820-1951)*. Universidade de Santiago, Santiago de Compostela. Dir. Antón Costa.

Brea Castro, M. (2015). *A Casa da Xuventude de Ourense como experiencia Historia de Educación Social*. Universidade de Vigo. Dir. Xosé Manuel Cid Fernández

Llorente Fernández, A. (2015). *Benposta, 50 anos de utopía pedagógico-social*. Universidade de Vigo. Dir. Xosé Manuel Cid Fernández.

b) Libros relacionados coa Historia da Educación

Castro Fustes, E. (Dir.) (2014). *Dez anos do Museo Pedagógico de Galicia*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.

- Cid Galante, R. (2014). *O Ensino Primario en Ourense no Primeiro Terzo de Século*. Ourense: Deputación provincial.
- Díaz-Fierros Viqueira, F. (2014). *Arte e ciencia en Galicia. A Ilustración científica e técnica*. Santiago de Compostela: Servizo de Publicacións da USC.
- Fernández, X. (2015): *Vicente Risco, mestre de mestres*. Ourense: Deputación Provincial
- Franco-Grande, A. (2014). *La medicina compostelana (1847-1950)*. Santiago de Compostela: Andavira.
- Franco-Grande, A. (2014). *O estudantado galego sae á rúa. ERGA no movemento estudantil galego*. Santiago de Compostela: Fundación Bautista Álvarez.
- Franco-Grande, A. (2014). *O gabinete de marabillas de Arxentino Rocha Alemparte (1886-1959). Xunqueira de Ambía*. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.
- Rodríguez Lago, J. R. (2014). *Más que un colegio. Los maristas en Vigo. 1913-2013*. Zaragoza: Edelvives.
- Vázquez Ramil, R. (2014): *La mujer en la II República*. Madrid: Akal.
- Vázquez Ramil, R., Porto Ucha, A. S. (2015): *María de Maeztu. Una antología de textos*. Madrid: Dikynson.
- c) Contribucións publicadas en libros**
- Cid Fernández, X. M. (2014). Mestres de Amoeiro na República. Leccións de dignidade que enfureceron aos franquistas. En X. L. Carrión *et alii*. *Amoeiro 1936. A barbarie silenciada* (pp. 59-82). Amoeiro (Ourense): Concello de Amoeiro.
- Cid Fernández, X. M. & Diéguez Sans, N. (2014). Els Quaderns escolars de la mestra Rosa Pons i Fàbregas, testimoni d'una nova pedagogia en escoles gallegues i catalanes. En F. Comas Rubi *et alii* (Eds.), *Imatges de l'escola, Imatge de l'Educació* (pp. 127-136). Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears.
- Costa Rico, A. (2014). María Barbeito e Cerviño, a nosa grande educadora. En A. Romero Masiá, *María Barbeito. Unha vida ao servizo da escola e dos escolares (1880-1970)* (pp. 5-14). A Coruña: Baía Edicións.
- Costa Rico, A. & Bolaño Amigo, U. (2014). Castela: nenos, sociedade e educación. Denuncia e patria soñada na Galiza dos anos 20. En F. Comas Rubi *et alii* (Eds.): *Imatges de l'escola, Imatge de l'Educació* (pp. 297-312). Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears.
- Costa Rico, A. & Bolaño Amigo, U. (2014). Educación (en Galicia). *Gran Enciclopedia Galega* (pp. 72-101), T. XLVIII. A Coruña, Novos Veiros.
- Costa Rico, A. (2014). Un espejo de la educación en el Antiguo Régimen. En H. Calero. (ed.): *Definiciones y elementos de todas las ciencias: obra útil para la educación de la juventud. Formey* (pp. 43-76). Madrid: Servicio de Publicaciones de la UNED, edición facsímil.
- Costa Rico, A. (2015): "Conflicto social e construción da educación democrática en España. Entre o franquismo e as reformas socialdemócratas", en Cabral Pinto, F. (Coord.): *Educação, História e*

- Políticas. Tributo a Rogério Fernandes*. Lisboa: Edições Piaget, pp. 137-182.
- Costa Rico, A. (2015): "O Seminario de Mondoñedo no transcurso da contemporaneidade: entre o control social, as letras, a codificación de condutas e o agionamento", en López Díaz, A., Requeixo, A., e Villares, R. (eds.), *Seminario de Mondoñedo, 1565-2013*. Centro de formación e de promoción cultural. Mondoñedo: Sucs. de Mancebo, pp. 65-104.
- Giráldez Lomba, A. (2014). "El Colegio Alemán de Vigo", en Giráldez Lomba, A.: *Vigo y su colonia alemana durante la II Guerra Mundial*. Vigo: Instituto de Estudios Vigueses, pp. 505-582.
- Otero Urtaza, E. (2014). "El institucionalismo en las redes internacionales de educación", en *Redes Internacionales de la Cultura Española 1914-1936* (Ed. de José García-Velasco), Madrid: Residencia de Estudiantes, pp. 225-233.
- Peña Saavedra, V. (2014). Estrategias y sugerencias para la recuperación y puesta en valor del patrimonio escolar de la emigración gallega. En A. Badanelli Rubio *et alii* (Coords.): *Pedagogía museística. Prácticas, usos didácticos e investigación del patrimonio educativo* (pp. 533-546). Madrid: Universidad Complutense/Facultad de Educación.
- Peña Saavedra, V. (2014): «Federico Maciñeira e a educación na Ortigueira do seu tempo: o fulgor rexeneracionista». En *Federico Maciñeira. Textos escogidos y estudios sobre su obra* (235-269). Ortigueira: Ortigueira Literaria Dixital - Concello de Ortigueira /Deputación de A Coruña.
- Porto Ucha, A. S. & Vázquez Ramil, R. (2014). El colegio Froebel de Pontevedra; del proyecto de escuela de párvulos al modelo de colegio público. Vicisitudes y perspectivas de futuro. En A. Badanelli Rubio *et alii* (Coords.): *Pedagogía museística. Prácticas, usos didácticos e investigación del patrimonio educativo* (547-556). Madrid: Universidad Complutense/Facultad de Educación.

d) Artigos de revistas

- Cid Fernández, X. M., Cid Rodríguez, A. (2014). Vicente Risco, mestre de Mestres con pés na terra. *Revista Galega de Educación*, 59, pp. 58-62.
- Costa Rico, A. (2015). La manuales de Historia de la Educación y de la Pedagogía: una tradición textual revisada". *Rivista di Storia dell'Educazione* (Università degli Studi di Firenze), 2, 1, pp. 133-144.
- Gabriel, N. de (2014). Diario escolar de Xosé María Álvarez Blázquez. *Historia de la Educación. Revista interuniversitaria*, (33), pp. 361-392.
- Gabriel, N. de (2015). La profesionalización del magisterio en España (siglos XIX-XX): literatura, biografías, memorialística. *Historia y Memoria de la educación*, (1), pp. 59-92.
- Gabriel, N. de (2014). The entrance of women into the teaching profession in Spain (1855-1940). *History of Education*, 43 (3), pp. 334-354.
- Gabriel, N. de (2014). Official and popular culture in the schooling process. *Paedagogica Historica*, 50 (4), pp. 514-532.

- Malheiro Gutiérrez, X. M. (2014). Do “Patronato de Misiones Pedagógicas” ao “Patronato de Cultura Popular”. Notas preliminares para un estudo sobre o expurgo dunha biblioteca escolar. *Murguía. Revista Galega de Historia* (29-30), pp. 73-90.
- Otero Urtaza, E. (2015). Las ideas pedagógicas de Giner en su contexto europeo”, *Revista de Occidente* (408) pp. 44-62.
- Peña Saavedra, V. (2014): “As escolas da emigración: un proxecto educativo de valorización do patrimonio”. *EDUGA. Revista Galega do Ensino*. 68, xullo-dembro, edición dixital 12 pp.
- Rodríguez Díaz, A. (2014). “La escuela de ciegos del Campo de la Leña, A Coruña: los inicios de la enseñanza especial en Galicia”. *Cuadernos de Estudios Gallegos* (127), pp. 251-278.

Alén de Nós

Cabe salientar que ao longo das anualidades 2014-2015 a Sociedad Española de Historia de la Educación (SEDHE) (<http://sedhe.es/>) celebrou diversas actividades e promoveu distintas publicacións, entre elas a celebración do XVIII Coloquio español de Historia da Educación celebrado no pasado mes de xullo na cidade catalana de Vic, en colaboración coa Societat d'Historia de

l'Educació dels Països de Llengua Catalana, a edición das súas actas (Arte, literatura y Educación, 2 vols.), a aparición dos números 1 e 2 da nova revista científica *Historia y Memoria de la Educación*, de carácter dixital, dirixida polo profesor Antonio Viñao, así como unha nova edición dos ensaios de educación de Montaigne [Montaigne, M. de (2015), *Ensayos sobre educación* (ed. De J. L. Llinás), Madrid: Biblioteca Nueva, 184 pp.] dentro da serie “Memoria y Crítica de la Educación” que a SEDHE promove coa colaboración da Editorial Biblioteca Nueva.

A Societat d'Historia de l'Educació dels Països de Llengua Catalana, filial do Institut d'Estudis Catalans, pola súa parte, celebrou a fin de 2014 en Palma de Maiorca as XXI Jornades d'Historia de l'Educació, publicando o volumen *Imatges d'escola, imatges de l'educació* e editou novos números da revista científica *Educació i Historia*, de carácter semestral. Tamén a Sociedad para el Estudio del Patrimonio Histórico-Educativo (<http://institucional.us.es/paginasephe/>), entre as súas varias actividades promoveu a celebración en 2014 en Madrid das VI Jornadas Científicas, do que dan constancia as súas actas sobre *Pedagogía Museística*. Pola súa parte, o Servizo de Publicacións da Universidade de Salamanca editou en 2014 un novo número da revista académica *Historia de la Educación* coa temática da construción histórica da formación profesional.